© כל הזכויות שמורות

ספריית לויתן – ספרי מופת בפילוסופיה

ריינהולד ניבור

בני האור ובני החושך

הצדקה לדמוקרטיה
וביקורת על סניגוריה המסורתיים

עורך אייל נווה
תרגום אהרן אמיר

הוצאת שלם, ירושלים התשס"ד

© כל הזכויות שמורות

REINHOLD NIEBUHR

THE CHILDREN OF LIGHT AND THE CHILDREN OF DARKNESS

עורכת סדרה: יעל חזוני
עורכת לשון: מלכה בק
הפקה: מרינה פיליפודי ורחל קביץ

2004 ©
כל הזכויות של המהדורה העברית
שמורות למרכז שלם, רחוב הצפירה 22א, ירושלים

עיצוב עטיפה: אריקה הלבני
Cover Illustration: "View of Toledo" by El Greco
Metropolitan Museum of Art, New York.
Copyright: ASAP/Bridgeman

ISBN 965-7052-24-6 מסת"ב
496-1032 דאנאקוד
Printed in Israel

© כל הזכויות שמורות

תוכן העניינים

מבוא מאת אייל נווה ט

הקדמת המחבר, 1944 סט

הקדמת המחבר, 1959 עב

בני האור ובני החושך

פרק ראשון בני האור ובני החושך 3

פרק שני היחיד והקהילה 28

פרק שלישי הקהילה והקניין 56

פרק רביעי סובלנות דמוקרטית והקבוצות שבקהילה 76

פרק חמישי הקהילה העולמית 98

הערות 122

ביבליוגרפיה 133

מפתח שמות 137

© כל הזכויות שמורות

© כל הזכויות שמורות

מבוא

מאת **אייל נווה**

הספר בני האור ובני החושך הוא אחד מעשרות ספרים ומאות מאמרים שכתב התיאולוג הפרוטסטנטי האמריקני ריינהולד ניבור במהלך המאה העשרים – מראשית שנות העשרים ועד תחילת שנות השבעים. זהו גם אחד הספרים שאינו עוסק בתיאולוגיה לשמה אלא במתן פרשנות פילוסופית, היסטורית ופוליטית לאירועי השעה. נקודת המבט היא אמנם נוצרית מונותיאיסטית, אך היא רלוונטית ומשמעותית גם לאדם בעל אמונה אחרת או לאדם חילוני.

ואכן גדולתו של ניבור והמוניטין שלו בזמנו נבעו מיכולתו לנהל דיאלוג של ממש עם אנשים שאינם מקבוצת ההתייחסות הראשונה שלו. כשהפילוסוף מורטון וייט הציע באירוניה להקים מפלגה שתיקרא "אתיאיסטים למען ניבור" הוא הצביע מן הסתם על תופעה מיוחדת: ריינהולד ניבור, מרצה לאתיקה נוצרית ותיאולוג בעל שם עולמי, השפיע על פוליטיקאים, אנשי רוח, פילוסופים, משפטנים, סטודנטים, אמנים ובעלי מקצועות חופשיים, יותר משהשפיע על תיאולוגים מקצועיים. ניבור עצמו, באחד מעשרות הראיונות שערך, הודה שיש לו הרגשה

© כל הזכויות שמורות

שהוא התקבל יותר על ידי אנשי מדעי החברה והמדינה מאשר על ידי תיאולוגים.[1] ג׳ורג׳ קאנן, מנסח תיאוריית הבלימה ומאדריכלי המלחמה הקרה בשנות הארבעים, כינה את ניבור "האב של כולנו", ואנשים רבים שהשתייכו בשנות החמישים למחנה הליברלי־דמוקרטי בארצות־הברית ראו בו מעין מנהיג רוחני. ניבור נחשב לאחד האינטלקטואלים החשובים ורבי־ההשפעה בארצות־הברית ואף מחוצה לה במאה העשרים, ולכן ראוי בהחלט שהקורא העברי יכיר את קווי המתאר של הגותו ויתוודע לאחד מספריו, שלראשונה מתורגם לעברית.

בין ספריו ומאמריו הרבים יש כמובן כתבים העוסקים בבעיות אמונה, בפרשנות ובאתיקה נוצרית. המפורסם והעמוק ביותר בספריו התיאולוגיים הוא טבעו וייעודו של האדם — שני כרכים שבהם הביא ניבור לדפוס את הרצאות גיפורד היוקרתיות, שהרצה באדינבורו שב־סקוטלנד ב־9391. אולם יתר הספרים שהטביעו את חותמם היו דווקא אלה שחרגו מתיאולוגיה טהורה, כגון האדם המוסרי והחברה הבלתי מו־סרית שנכתב בתחילת שנות השלושים בעקבות המשבר הכלכלי הג־דול, בני האור ובני החושך שנכתב לקראת תום מלחמת העולם השנייה והגיב למשבר הציביליזציה שיצרה המלחמה, והאירוניה של ההיסטוריה האמריקנית שנכתב בראשית שנות החמישים והצביע על האחריות המו־טלת על מעצמת־על כארצות־הברית במלחמה הקרה ובעידן האטומי. המשותף לשלושת הספרים האלה הוא תגובתם למצב של משבר ושינוי רדיקלי שהתרחש במחצית המאה העשרים, ופרשנותם לאירועים טר־גיים ומאתגרים כגון המשבר הכלכלי הגדול, עליית הפשיזם והנאציזם, השואה באירופה, המאבק בין הגושים, וסכנת הכלָיה הגלובלית בעידן הגרעיני.

אכן, גדולתו של ניבור התבטאה בעתות משבר. הוא הצליח לנתח בבהירות ובעמקות את גורמי המשבר ואת אופיו, ולהצביע ברמה הע־קרונית על דרכים להתמודדות עם מצב משברי על מנת לרסנו ולמת־

© כל הזכויות שמורות

נו. ניבור הכיר במצב המשברי של העולם המודרני מתוך ביקורת על האשליות שבליברליזם, בנאורות וברעיון הקִדמה באופן כללי, ובדרך של שלילת המגמות האוטופיות של התרבות האמריקנית בפרט. אולם בה בעת הוא גם יצא נגד עמדות של ייאוש וניהיליזם שהופיעו בשעה שאמונות מוסכמות התגלו כאשליות ותכניות אוטופיות הופרכו והפכו לאסון. מתוך ריבוי כתביו עולה דיאלקטיקה מיוחדת, המכירה באבסורד הקיום ומנסה להעניק משמעות לחיי האדם על אף מוגבלותו, ולחייב את ההיסטוריה האנושית למרות חלקיותה ועל אף ממד הטרגדיה הנל־ווה אליה. הדיאלקטיקה, האירוניה וההתנגדות לאוטופיה מאפיינות את הגותו של ניבור ומעניקות לה לא פעם ממד נבואי שחלק ממנו התגשם לאחר מותו. לדידו כל אידיאל אנושי מהול בחטא, וכל שאיפת גאולה בהיסטוריה סופה שתהפוך לאסון. אולם הנחה זו אסור שתצמיח ייאוש וציניות; להפך, עליה להצמיח נחישות, אופטימיות ומודעות לתפקיד האנושי לשפר את הקיום מחד גיסא, ולהיזהר מאשליית השלמות מאידך גיסא.

קשה לבדוק עד כמה משפיעה הגותו של ניבור היום, משנסתיימו תקופת חייו ופעילותו האינטלקטואלית. אולם אין להתעלם מהפוטנ־ציאל האוניברסלי שלה לדורות הנוכחיים והעתידיים. השיח האנטי־אוטופי שניבור פיתח החל כביקורת רדיקלית על המוסכמות הליברליות בשנות השלושים, והפך לשיח הגמוני במהלך מלחמת העולם השנייה ובתקופת המלחמה הקרה. בשנות השישים התקיפו אותו חוגים רדיקליים בטענה שהוא שיח ממסדי ושמרני; בשנות השמונים והתשעים אימ־צו אינטלקטואלים שמרנים חלקים ממנו. בפרוס המאה העשרים ואחת, ולנוכח אווירת המשבר לאחר אירועי 11 בספטמבר 2001, דומה ששיח המשבר של ניבור, שהוא פיתח בספר זה בסוף מלחמת העולם השנייה, עשוי לעזור לרבים היום להבין את עולמם ולהתמודד עם האתגרים הפו־סט־מודרניים והגלובליים.

© כל הזכויות שמורות

© כל הזכויות שמורות

פרק ראשון

בני האור ובני החושך

בדמוקרטיה, כמו בכל אידיאל ומוסד היסטורי אחר, יש יסודות בני־חלוף וגם יסודות שהם יותר בני־קיימא. מצד אחד, הדמוקרטיה היא הפרי האופייני של הציביליזציה הבורגנית; מן הצד האחר, היא צורה של ארגון חברתי שערכה שמור לה תדיר, ובה החופש והסדר נמצאים מחזקים זה את זה ולא סותרים זה את זה.

הדמוקרטיה היא "אידיאולוגיה בורגנית" במידה שהיא מבטאת את נקודות ההשקפה הטיפוסיות של המעמד הבינוני, שהגיע להגמוניה בציביליזציה האירופית בשלוש מאות או ארבע מאות השנים האחרונות. רוב האידיאלים הדמוקרטיים, כפי שהם מוכרים לנו, היו כלי נשק בידי המעמדות המסחריים שניהלו מאבק עקשני עד לניצחונם על השליטים הכנסייתיים והאריסטוקרטיים של העולם הפיאודלי של ימי הביניים. אידיאל השוויון, שלא נודע בחיים הדמוקרטיים של ערי המדינה היווניות והוא שאוב בחלקו ממקורות נוצריים ובחלקו ממקורות סטואיים, נתן למעמדות הבורגניים תחושה של כבוד עצמי בהתגברם על היומרה וההתנשאות האריסטוקרטית של האצילים הפיאודליים של חברת ימי

© כל הזכויות שמורות

הביניים. המעמד הבינוני הביס את שילוב הכוח הכלכלי והמדיני של המרקנטיליזם בזה שהדגיש את החופש הכלכלי, ובאמצעות העקרונות של החופש המדיני הוסיף את העוצמה המדינית של זכות ההצבעה לעוצמתו הכלכלית הגוברת והולכת. במידה רבה, גם ההנחות המובלעות של הציביליזציה הדמוקרטית, נוסף על האידיאלים המפורשים שלה, היו פרי קיומו של המעמד הבינוני. האופטימיות החברתית וההיסטורית של החיים הדמוקרטיים, למשל, משקפת את האשליה הטיפוסית של מעמד עולה, הנוטה בטעות לראות בהתקדמותו שלו את התקדמות העולם.

הואיל וברור שהציביליזציה הבורגנית, שבאה לעולם במאות השש־עשרה עד השמונה־עשרה והגיעה לשיאה במאה התשע־עשרה, נמצאת עתה במאה העשרים בסכנה גדולה, אם לא הוציאה כבר את נשמתה, יש לראות בבירור שחורבן צפוי גם לדמוקרטיה, במידה שהיא אידיאולוגיה של המעמד הבינוני.

יכולים היינו להסתכל בשוויון נפש בגורלה זה של הדמוקרטיה לולא היו לה ממד עמוק יותר ותקפות רחבה יותר מן האופי שהקנה לה המעמד הבינוני. במישור האידיאלי, הדמוקרטיה היא צורה תקֵפה תמיד של ארגון חברתי ומדיני העושה צדק לשני ממדים של הקיום האנושי: לשיעור קומתו הרוחני של האדם ולאופיו החברתי; לייחודם ולשלל גוניהם של החיים, כמו גם לצרכים הפשוטים המשותפים לכל בני אנוש. לעתים קרובות רוממה הדמוקרטיה הבורגנית את היחיד על חשבון הקהילה, אבל הדגש אשר שמה בחופש היה בו יסוד בר־תוקף, שחרג אל מעבר לאינדיבידואליזם המופרז שלה. הקהילה זקוקה לחופש לא־פחות מן היחיד, והיחיד זקוק לקהילה יותר מכפי שתפשה זאת המחשבה הבורגנית. לכן אין לומר שדמוקרטיה וחופש חד הם. משטר דמוקרטי אידיאלי מחפש את האחדות בתוך התנאים של החופש, והוא שומר על החופש במסגרת של סדר.

© כל הזכויות שמורות

האדם זקוק לחופש בארגון החברתי שלו משום שהוא בן־חורין "מעצם מהותו", רוצה לומר שניחן ביכולת להתרומם מדי פעם מעל לתהליכי הטבע ולמגבלותיו. החופש הזה מאפשר לו לעצב את ההיסטוריה ולפתח מגוון בלתי מוגבל של ארגונים קהילתיים, ברוחב ובהיקף אין־קץ. אבל הוא גם זקוק לקהילה, מפני שמטבעו הוא יצור חברתי. אין הוא יכול להגשים את חייו בתוך עצמו אלא רק ביחסים אחראיים והדדיים עם אֶחיו לצֶלם.

הדמוקרטים הבורגנים נוטים לחשוב שהחופש נחוץ בראש ובראשונה ליחיד, ושהקהילה והסדר החברתי נחוצים רק משום שישנם יחידים רבים בתוך עולם קטן, ולכן יש צורך במינימום של סייגים כדי למנוע בלבול ומבוכה. למעשה, הקהילה זקוקה לחופש לא פחות מן היחיד, והיחיד זקוק לסדר לא פחות מן הקהילה.

היחיד והקהילה כאחד זקוקים לחופש כדי שמגבלות וסייגים חברתיים או היסטוריים לא יבלמו בטרם עת את העוצמות הטבועות בחירותו המהותית של האדם — עוצמות הבאות לידי ביטוי ביזמותיהם של הרבים כמו גם ביזמותיו של היחיד. אכן, בדרך כלל יחידים הם אלה המעלים תובנות חדשות ומציעים שיטות חדשניות. אף על פי כן פועלים בחברה כוחות קיבוציים שאינם פרי המצאתם המודעת של יחידים. על כל פנים, החברה יוצאת נשכרת מן החופש לא־פחות מן היחיד. בחברה חופשית עשויים כוחות חדשים להיכנס לתחרות עם הישנים ולהתבסס בהדרגה. בדפוס מסורתי או רודני של ארגון חברתי הכוחות החדשים מדוכאים, או שהם מתבססים במחיר זעזועים ותהפוכות בחברה.

גם הסדר החברתי הוא ברכה הן ליחיד והן לקהילה. אין היחיד יכול להיות "אני" אמיתי במבודד. גם אין הוא יכול לחיות בתחומים שתוחם הטבע לחברה במסגרת הלכידות של משפחה ועדר. חירותו חורגת אל

© כל הזכויות שמורות

מעבר לגבולות אלו של הטבע, ובכך היא יוצרת את האפשרות ואת הצורך להקים יחידות חברתיות גדולות יותר ויותר. דווקא בגלל חירותו המהותית של האדם הריהו זקוק לסדר מלאכותי בקהילה שלו.

האידיאל הדמוקרטי תקף הוא אפוא יותר מן הגרסה הליברטרית והאינדיבידואליסטית שפיתחה הציביליזציה הבורגנית. הואיל ומאורעות ההיסטוריה של זמננו הבאישו את ריחה של הגרסה הבורגנית, והואיל וממילא הציביליזציה הבורגנית מתפוררת והולכת, חשוב עתה לזהות ולהציל את מה שתקף וקבוע בסדר הדמוקרטי, ולהפרידו מן הקיקיוני והחולף.

כדי שהדמוקרטיה תשרוד היא חייבת למצוא בסיס תרבותי הולם יותר מן הפילוסופיה שאָצלה מרוחה על בניית העולם הבורגני. חולשתן של ההנחות שעליהן נתייסד בתחילה הניסוי הדמוקרטי אינה מתבטאת רק באינדיבידואליזם ובליברטריות המופרזים שבהשקפת העולם הבורגנית, אם כי ראוי לציין שהאינדיבידואליזם המופרז הזה הביא לידי מלחמת אזרחים בכל העולם המערבי, שם העמידו המעמדות הפרולטריים העולים קולקטיביזם מופרז כנגד האינדיבידואליזם הכוזב של חיי המעמד הבינוני. המאבק האזרחי הזה תרם לחולשתה של הציביליזציה הדמוקרטית כשעמד בפניה איום הברבריות. הן האינדיבידואליזם והן הקולקטיביזם לא עשו צדק לכל דרישות חייו החברתיים של האדם, והמאבק בין שני חצאי אמיתות פילג את העולם התרבותי בצורה שאפשרה לברברים לטעון לבעלי ברית זמניים, תחילה בדמותו של צד אחד ואחרי כן בדמות הצד האחר במאבק האזרחי הזה.[1]

אבל הפילוסופיה החברתית של הציביליזציה הדמוקרטית לוקה בטעות יסודית עוד יותר מן האינדיבידואליזם של הדמוקרטיה הבורגנית ומן הקולקטיביזם של המרקסיזם. טעות זו נעוצה בכך שגם האידיאליסטים הבורגניים וגם האידיאליסטים הפרולטריים סמוכים ובטוחים שאפשר יהיה לפרק על נקלה את המתח והניגוד בין האינטרס האנוכי

© כל הזכויות שמורות

לאינטרס הכללי. בניגוד לטענתם של פילוסופים קתוליים, ושל פילוסופים סכולסטיים בכלל, הציביליזציה הבורגנית איננה מרד נגד החוק האוניברסלי או התרסה נגד אמות מידה אוניברסליות של צדק, ואף לא מלחמה במוסדות ההיסטוריים שביקשו להשיג מידה של הרמוניה כללית בחיים החברתיים והבינלאומיים ולקיים אותה. החילוניות המודרנית איננה, כמו שנוהגים אידיאליסטים דתיים להציגה, רק תירוץ שכלתני לאינטרס האנוכי, בין שהוא אישי ובין שהוא קיבוצי. האינדיבי־דואליזם הבורגני אפשר שהוא מופרז ואפשר שהוא הורס את זיקתו האורגנית של היחיד לקהילה, אך הוא לא כוון להרוס לא את הסדר הלאומי ולא את הבינלאומי. נהפוך הוא: האידיאליזם החברתי, האוצל מרוחו על הציביליזציה הדמוקרטית, הייתה בו אמונה נוגעת ללב באפשרות להשיג הרמוניה פשוטה בין האינטרס האנוכי ובין רווחת הכלל, בכל המישורים.

אין זה נכון שהנאציזם הוא תולדתה האחרונה של ציניות מוסרית שמקורה בתקופות הרנסנס והרפורמציה, כמו שמציגים זאת סניגורים של הקתוליות. הברבריות הנאצית היא תולדתה האחרונה של ציניות מוסרית שהייתה נימה פחותת ערך בחיי התרבות של התקופה המודרנית, וכך נשארה עד לא מכבר ממש. הציביליזציה המודרנית אכן ביקשה לתת ליחיד יותר חופש בקהילה הלאומית לעומת מה שנתן לו המשטר הפיאודלי המסורתי בשעתו, והיא אמנם ביקשה לשחרר את האומות מסייגים ששמה הכנסייה הבינלאומית לחירותן. אך היא מעולם לא ערערה באורח ציני על האינטרס הכללי בשם האינטרס האנוכי, בין אם פרטי ובין אם קיבוצי. בדרג הלאומי התקרבה לכך יותר מאשר בדרג הפרטי. על הנסיך האַמוסרי של מקיאוולי, שאינו יודע חוק הנעלה על רצונו ועל כוחו שלו, מעמיסים את מלוא הנטל של הפולמוס הקתולי נגד העולם המודרני. יש להודות שמקיאוולי הוא אמנם הראשון בשורה ארוכה של ציניקנים מוסריים בתחום היחסים הבינלאומיים. אבל

© כל הזכויות שמורות

הציניות המוסרית הזאת רק מגבילה את נימת־העל האוניברסלית של האידיאליזם הליברלי המודרני, ואינה מוחקת אותה. אפשר שבתחום הפוליטיקה הפנימית מלחמת האינטרסים הבלתי מבוקרים הייתה תוצאה בלתי נמנעת, אך בוודאי לא לכך התכוונו בני המעמד הבינוני האינדיבידואליסטים. כמו כן לא התכוונו להתנגשות בין האומות בעולם המודרני שלנו. הם אמנם דרשו מידה רבה יותר של חירות לאומות, אלא שסבורים היו שייתכן להשיג הרמוניה ביניהן גם ללא בקרה, משעה שתסולקנה ההגבלות הבלתי רלוונטיות כביכול של המשטר הדתי־מדיני הישן. התברר שבזאת טעו. אולם הם לא נתפסו לטעות של מתן אישור מוסרי פשוט לאינטרס האנוכי. הם העדיפו להסתמך על סייגים וריסונים שנמצא כי לא היו מספיקים.

ב

אם נוסיף ונאיר עוד את ההבחנה החשובה הזאת, אפשר מאוד שנוכל להעניק לציניקנים המוסריים, שאינם יודעים חוק הנעלה על רצונם ועל האינטרס האנוכי שלהם, כינוי מכתבי הקודש: "בני העולם הזה" או "בני החושך". את אלו הסוברים שראוי להכפיף את האינטרס העצמי לעולו של חוק נעלה יותר אפשר יהיה אפוא לכנות אז "בני האור". אין המדובר כאן בסיסמה שרירותית בלבד, שהרי הרע הוא תמיד עמידה על איזה אינטרס אנוכי בלי התחשבות בשלם, בין אם השלם נתפש כקהילה המיידית, או כקהילה הכוללת של המין האנושי, או כסדר הכולל של העולם. הטוב, כנגד זה, הוא תמיד ההרמוניה של השלם במישורים שונים. מסירות ל"שלם" מִשנִי ומוקדם מדי כמו האומה אפשר כמובן שתיעשה רעה, מנקודת המבט של שלם גדול יותר, כגון הקהילה האנושית. אפשר אפוא להגדיר את "בני האור" כאנשים

© כל הזכויות שמורות

מפתח שמות

אדינבורו י, טז
אדלר, מורטימר ג' 132
האדם המוסרי והחברה הבלתי
מוסרית (**ניבור**) י, טו
אוגוסטינוס טז, כז
אודיסיאוס 46
אודן, ויסטן יו כט
אוזיריס 52
האומות המאוחדות מא
אופי האדם וקהילותיו (**היימרט, ניבור**) יט
אוקספורד יז
אורנג', בית 106
אושוויץ מז
איחוד הפעולה הדמוקרטית יז
אייזנהאואר, הממשל יח
אילינוי יח
אימורטלה דאי (**ליאו ה־13,**
איגרת רועים) 131
איסלאם 80
האירוניה של ההיסטוריה האמרי־
קנית (**ניבור**) י, יח, מה
אירופה י, יג, טז, לג-לה, לח,
מג, 85, 88, 114-115, 132
אירלנד 107
אל הרומיים 132
האל שהכזיב (**קסטלר**) מה
אמריקה (ראה גם ארצות־הברית)
יב, לה, מט, נב, 58, 67, 86,
132
אמריקנים למען פעולה דמוקר־
טית יז
"האמת שבמיתוס" (ניבור) כב
אנבפטיסטים 61
אנגליה 33, 61-62, 87-88, 110
אנטישמיות 90-91
אסיה לג, מג-מד, מט, 114-115
אפלטון 46
האקדמיה האמריקנית לאמנויות
ומדעים יח
אריאופאגיטיקה (מילטון) 87
אריסטו סה, 130
ארצות־הברית (ראה גם אמריקה)
י-יג, טו-טז, יט, כז-ל, לד, לז-לח,

© כל הזכויות שמורות

ארצות־הברית (המשך)
מא, מג-מד, מו-מז, נב, ס, סד-
סה, סז, 67, 75-76, 83, 85-88,
93, 106-107, 110-111, 117-
118

באקלי, ויליאם נד
בארט, קרל יד
בבל 31
בובר, מרטין סה
בולנד, פרנסיס ג׳ 81-82
ביסמרק, אוטו אדוארד ליאופולד
פון־ יב
בל, דניאל מז
בלום, אלן נד
בנט, ג׳ון כב, נ
בנתאם, ג׳רמי 21, 40
בריטניה טז, 58, 67, 87, 107,
110-111, 117-118, 132
ברינקלי, אלן נט
ברית־המועצות לו
ברלין מג
ברלין, ישעיהו מה
ברנהם, ג׳יימס נא, 131
ברק, אדמנד נג

גודווין, ויליאם 21
ג׳ויס, ג׳יימס מח
ג׳ון איש סולסברי 126
ג׳ונסון, לינדון מט-נ
גיטלין, טוד נט
ג׳פרסון, תומס 49, 82
גראמשי, אנטוניו נז
גרמניה יב, טז, כט, לו, לח, 58,
94-95

דאוני לב
דה־בובואר, סימון נז
דוד המלך כא
דטרויט יג
דיואי, ג׳ון טז, כט, לב, 132
דלדולה של הרוח באמריקה (בלום)
נד
דרידה, ז׳אק נז
הדרך לשנעבוד (האייק) מה
"דרשה על ספר דברים" (קלווין)
131

האו, ארווינג מח
האייק, פרידריך מה
האם הציביליזציה צריכה דת
(ניבור) יד
האמפרי, יוברט יז
הברמס, יורגן מז, נז
הגל, גיאורג וילהלם פרידריך
24-26
הובס, תומס 20, 29-30, 35,
116, 128

© כל הזכויות שמורות

הודו 80, 100
הולנד 58, 106
הוק, סידני לב
הורוס 52
היטלר, אדולף טז, כט, לד,
לו
הימלפרב, גרטרוד נג
הינדואיזם 80
הירושימה מז
הנטינגטון, סמואל נג
הרדר, יוהן גוטפריד 24
הרווארד יז
השל, אברהם טז, סה
התאחדות היצרנים הארצית 94

ואלאס, הנרי יז
וב, סידני וביאטריס 128
וולף, אלן נט
וולצר, מיכאל נט
וייט, מורטון ט
וייט סיטי יב
וייטהד, אלפרד 46
וייטנם מט-נ
ויילס 107
ויל, ג׳ורג׳ נד
ויליאמס, רוג׳ר 82
וילסון, וודרו יג, לח
וינסטנלי, ג׳דארד 61-62
ושינגטון סז
ושינגטון, ג׳ורג׳ 106

זכויות האדם והחוק הטבעי
(מריטן) 129

החופרים 61

טבעו וייעודו של האדם (ניבור)
י, טז, כז
טיליך, פאול כט
טרובלאד, ד׳ אלטון סט-ע
טרומן, הארי מא-מג

יוון 57
יוניון תיאולוג׳יקל סמינרי יד,
יח, כב
ייל יג, יז, כו
יפן לח
ירמיהו כא
ישו כ, כה, נד, סג-סד, 126
ישעיהו כא
ישראל סא, סו-סח, 99-100

כריסוסטומוס 130

לאב, ג׳יימס מא
לאו־צה 100
לאקאן, ז׳אק נז
לווייתן (הובס) 64

© כל הזכויות שמורות

לוק, ג׳ון 19, 64, 68, 127, 131
לותר, מרטין 20, 29-30, 52
ליאו ה־13, האפיפיור 60, 81
ליטלטון, אוליבר 132
לינקולן, אברהם 115-116
לנין, ולדימיר איליץ׳ 22

מאן, תומס מח
מאציני, ג׳וזפה 23, 127
מארי, צ׳רלס נד
מבצע סיני סז
מדיסון, ג׳יימס 76
מוסוליני, בניטו 23
מוסקבה לו
מורגנטאו, הנס מד
המזרח התיכון סו-סז
מיזורי יב
מילטון, ג׳ון 87
מילר, בנג׳מין לב
מלחמת העולם הראשונה 104
מנציוס 100
המסכת השנייה על הממשל המדיני (לוק) 127, 131
מסצ׳וסטס יט
מעבר לטרגדיה (ניבור) יט
המפלגה השמרנית 67
מפלגת הלייבור 67
מצרים 31, 52
מק־ארתור, הגנרל מג
מקיאוולי, ניקולו 7, 126
מקינטוש, דאגלס כו
מרטי, מרטין נא
מריטן, ז׳אק 129
מרקס, קרל לב, נז, 38, 69
מרקסיזם 6, 21-22, 38-40, 56, 61-62, 67-71, 93, 95
מרשל, תכנית מב
המשווים 77, 87
מתי 126

נאט"ו מג
נאציזם 7, 9, 23, 58, 79, 86, 90-91
נובק, מיכאל מא, נג, נה
"נוצרים ויהודים בציביליזציה המערב־ית" (ניבור) מג
ניו דיל טו, יז, מז
ניו יורק יד-טו, נ, סב
ניו יורק טיימס נא
ניטשה, פרידריך נז, 23
נימאייר, גרהרט 132
ניקסון, ריצ׳רד יח, נ
הנסיך (מקיאוולי) 7
נפוליאון 22
נצרות 12, 45, 52-53, 61, 63, 83

סאמנר, ויליאם גרהם 128
סארטר, ז׳אן פול נז
סולטמארש, ג׳ון 87
סומה תיאולוגיקה (תומס אקווינס) 130

© כל הזכויות שמורות

סטאלין, יוסף ויסריונוביץ לו, 22
הסטואה 59
סטוקברידג' יט
סטיבנסון, אדליי יח
סטנפורד ע
סיאטל סט
סין מג, עב, 100, 116
סמאטס, יאן (פילדמרשל) 111
סמית, אדם מ, 18, 21-22, 49, 126-127
סנט בזיליוס 130
סנט לואיס יב
ספייקמן, ניקולאס ג'ון 132
ספרד 106
סקוטלנד י, 87, 107
סקנדינביה 58
סקרלט, ויליאם סז
סרוונטס, מיגל דה־ 33

עדן יב
העולם המערבי 77, 81
"עולמו האבוד של ריינהולד ניבור" (מרטי) נא
עושר העמים (סמית) 127
עזרא הרביעי 54, 129
עמוס כא, 99
העצמאיים 77, 87
עשן בבית המקדש (סולטמארש) 87

פאולוס 53
פאלו אלטו סט
פדרציית העבודה האמריקנית 93
פודהורץ, נורמן נד
פוליקרטיקוס (ג'ון איש סולסברי) 126
פוקו, מישל נז
פוקויאמה, פרנסיס נד
פיין, תומס 20
פיכטה, יוהן גוטליב 24-26
הפילוסופיה של המשפט (הגל) 128
הפילוסופיה של הרוח (הגל) 128
פקנהיים, אמיל סה
פרודון, פייר ז'וזף טז, 130
פרויד, זיגמונד כז
פרינסטון יח
פרנק, וולדו סב

צ'אנג קאי שק מג
צ'כוסלובקיה 35
"הצל הארוך של ריינהולד ניבור" (שלזינג'ר) נא
צ'סטרטון, גילברט 83
צרפת 58, 82, 87, 95

קאמי, אלבר מו
קאנט, עמנואל סה
קאנן, ג'ורג' י
קומוניזם 72, 126
הקונגרס לארגון תעשייתי 93
קונפוציוס 100

© כל הזכויות שמורות

קוריאה, מלחמת מג
קינג, מרטין לותר מט
קירק, ראסל מא
קירקגור, סרן כז, סה
קירקפטריק, ג׳ין נד
קלווין, ג׳ון 61, 130
קלוויניזם 52, 61-62
קליפורניה לב, סט
קנדי, ג׳ון פיצג׳רלד יח, מט
קסטלר, ארתור מה
קסירר, ארנסט כז
קפיטליזם 65-66
קפקא, פרנץ מח
קץ ההיסטוריה (פוקויאמה) נד
קרומוול, אוליבר 61, 87
קרטר, ג׳ימי נ-נא
קריסטול, ארווינג נד
קתוליות 45, 52, 81, 129

ראיין, ג׳ון א׳ 81-82
רוזוולט, אלינור יז
רוזוולט, פרנקלין דלאנו טו, לח
רוזנצווייג, פרנץ סה
רולס, ג׳ון נט
רומא 57
רוסו, ז׳אן ז׳אק 24, 30
רוסיה 22, 40, 58-59, 71, 110-111, 117
רורטי, ריצ׳רד נט
ריקרדו, דוד 69
רע (אל מצרי) 52
ררום נובארום (ליאו ה־13, איגרת רועים) 60
רשימות מיומנו של ציניקן מתורבת (ניבור) יד

שטראוס, ליאו כז
שייקספיר, ויליאם 33
שלזינג׳ר, ארתור יח, מא, נא, נו
שפינוזה, ברוך סה
שרמן, ג׳ון 131

תומס אקווינס 130
תומפסון, קנת מד, נב